

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2005 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2005

2

VILNIUS 2006

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2005

2

VILNIUS 2006

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Janas JURKIEWICZIUS

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milersvilio universitetas

Joachimas TAUBERIS

Nordost-Institut Liuneburge

Agnius URBANAVIČIUS (sekretorius)

Lietuvos istorijos institutas

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:

HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2006

© Straipsnių autoriai, 2006

REGINA LAUKAITYTĖ

KATALIKŲ BAŽNYČIOS PADĖTIES RESTITUCIJA LIETUVOJE 1941–1944 M.

Per palyginti neilgą valdymo laikotarpį, 1940–1941 m., sovietų valdžiai pavyko radikaliai susilpninti Katalikų Bažnyčią Lietuvoje. Bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės, panaikinus konkordatą ir nutraukus santykius su Vatikanu, jos juridinį statusą pradėjo reglamentuoti SSRS respublikose galioję sovietiniai įstatymai. Jais remiantis 1940 m. buvo nutraukta visų katalikiškų organizacijų veikla, suvalstybintos konfesinės mokyklos, uždrausta mokyklose mokytis tikybos, uždrausti katalikiški laikraščiai, religinio turinio knygų spausdinimas, dvasininkija ir bažnytinės institucijos neteko subsidijų, prasidėjo turto nacionalizavimas, represijos prieš aktyvesnius katalikų politikos bei visuomenės veikėjus ir t. t. Visa tai sutelkė Lietuvos dvasininkus į vieningą antibolševikinį frontą: daugelis jų Vokietijos karo su SSRS pradžią vėliau prisiminė kaip savo ir Bažnyčios išgelbėjimą nuo pražūties¹. Lietuvos ordinarai taip pat buvo įsitikinę, kad vokiečiai, kariaujantys su bedievišku bolševikų režimu, nedelsdami atkurs ankstesnę Bažnyčios statusą. 1941 m. rugpjūtį ir spalį susirinkę pasitarti vyskupai rūpinosi, kad į Lietuvą būtų grąžintas bolševikų ištremtas nuncijus (t. y. atkurti santykiai su Vatikanu) ir numatė likviduoti aukščiau minėtus sovietinės politikos padarinius².

¹ S. K i š k i s, *Aš padarysiu jus žmonių žvejais*, Kaišiadorys, 1994, p. 21; P. R a u d a, *Nesuprantami mums Tavo, Viešpatie, keliai*, Vilnius, 2000, p. 169; M. V a i t k u s, *Milžinų rungtynėse. 1940–1944. Atsiminimai*, t. VIII, London, 1972, p. 111; J. Ž v i n y s, *Mano gyvenimo užrašai*, Vilnius, 1993, p. 96.

² Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų pasitarimo, įvykusio 1941 m. rugpjūčio 6–7 d., protokolas Nr. 4, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVI A*), f. 1671, ap. 5, b. 63, l. 1–4; Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų konferencijos, įvykusios 1941 m. spalio 7–8 d., protokolas Nr. 5, ten pat, b. 62, l. 14–18.

Iš pirmo žvilgsnio po 1941 m. birželio religinis gyvenimas Lietuvoje pradėjo grįžti į tarpukariu nusistovėjusią vagą. Buvo atleisti dauguma jį 1940–1941 m. suvaržiusių pančių, tačiau ne visi. Juridinė Bažnyčios padėties restitucija beveik nepasistūmėjo. Nebuvo atnaujinti tiesioginiai santykiai su Vatikanu: Lietuvos ordinarai, kaip ir visų kitų vokiečių okupuotų kraštų vyskupai, susisiekdavo su popiežiumi per apaštalinį nuncijų Vokietijoje arkivyskupą Cesare Orsenigo³. Vokiečiai gana tolerantiškai žiūrėjo į faktinį kai kurių Lietuvos Bažnyčios ankstesnės veiklos sričių atgaivinimą, tačiau nevengė ją reglamentuoti savais potvarkiais, nemažai sovietų valdžios politikos relikty, Bažnyčiai nepalankių įstatyminių aktų liko galioti.

Taigi po bolševikų valdymo metų Lietuvos Katalikų Bažnyčia vėl buvo priversta prisitaikyti prie naujos okupacijos padiktuotų politinių, socialinių, juridinių sąlygų. Šias aplinkybes bei įvairius Bažnyčios veiklos, vokiečių okupacinės valdžios bažnytinės politikos klausimus pastaraisiais metais yra analizavę Arūnas Bubnys⁴ ir Arūnas Streikus⁵. Ypač išsamus ir įdomus A. Bubnio tyrimas, skirtas okupacinės valdžios ir Bažnyčios vadovų santykiams, pagrįstas naujais šaltiniais, taip pat surastais Vokietijos archyvuose. Autorius darė išvadą, kad dėl įtempto karo nacių valdžia nesiėmė radikalių Bažnyčios ir religijos varžymų, kad jai pavyko įtraukti Bažnyčios hierarchus į savo propagandinę kampaniją⁶. Lietuvos Katalikų Bažnyčios 1941–1944 m. istoriją 1972 m. išleistoje monografijoje atskirai analizavo ir Jonas Aničas, pasiūlęs propagandistinę jos šaltinių interpretaciją⁷.

Šiame straipsnyje norime plačiau apžvelgti Bažnyčios veiklos atkūrimo 1941–1944 m. aplinkybes, svarbiausias dvasinei valdžiai tuo laikotarpiu iškilusias problemas: dėl dvasinių seminarijų ir Teologijos fakulteto funkcionavimo, katalikiškų organizacijų veiklos, periodinės spaudos leidybos, tikybos mokymo mokyklose, dėl bažnyčių uždarymo okupacijos pradžioje, civilinės santuokos potvarkių įsigaliojimo. Analizuodami šiuos klausimus nuodugniau ištirsime Katalikų Bažnyčios veikimo vokiečių okupacijos laikotarpiu sąlygas, išryškinsime ordinariato taktiką bei prioritetus, o taip pat papildysime istorinėje literatūroje gana skurdžią karo metų faktografiją.

Okupacinė valdžia Lietuvoje nepaskelbė Bažnyčių veiklą ribojančių įstatymų. Tiesa, 1942 m. liepos 18 d. Ostlando reichskomisaras Hinrichas Lohse išleido „Nutarimą

³ V. P a v a l k i s, Bažnyčia Lietuvoje ir Vatikanas 1940–1945, *Aidai*, 1973, Nr. 6, p. 247–249; R. L a u k a i t y t ė, Lietuvos ordinariato ryšiai su Vatikanu 1941–1944 m., *Lietuvos istorijos metraštis, 2004 metai I*, Vilnius, 2005, p. 128–129.

⁴ A. B u b n y s, Vokiečių politika Lietuvoje Bažnyčios ir religijos atžvilgiu (1941–1944), *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 14, 1999, p. 209–219.

⁵ A. S t r e i k u s, Lietuvos Katalikų Bažnyčia 1940–1990 m., ten pat, t. 12, 1998, p. 42–44; A. S t r e i k u s, *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944–1990)*, Vilnius, 2002, p. 60–66.

⁶ A. B u b n y s, min. veik., p. 218.

⁷ J. A n i č a s, Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje hitlerinės okupacijos metais (1941–1944), *Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje 1940–1944 metais*, Vilnius, 1972, p. 101–228.

apie religinių bendruomenių teisinę padėtį“. Visose okupuotose Rytų teritorijose veikusios Bažnyčios per tris mėnesius turėjo pateikti generaliniams komisarams duomenis apie savo veiklos teritoriją, vadovaujančius organus ir religines draugijas. Nutarime buvo pabrėžta, kad religinės bendruomenės privalo apsiriboti vien religine veikla; ja neapsiribojusios visuomenės saugumui ir tvarkai pavojingos bendruomenės galėjo būti baudžiamos pinigėmis bandomis arba paleidžiamos⁸. Taigi šiuo nutarimu siekta surinkti informaciją apie Bažnyčias, jas „įregistruoti“, o ne smulkmeniškai reglamentuoti naująją jų padėtį.

Lietuvos ordinarai nesitaikstė su okupacinės valdžios paliktais religinio gyvenimo suvaržymais, reikalavo atkurti iki 1940 m. birželio buvusią padėtį. Viena aktualiausių Bažnyčios problemų buvo sovietinės valdžios nacionalizuotos, sekvestruotos nuosavybės restitucija. Kurijų, vienuolynų, dvasinių seminarijų, katalikų organizacijų, parapijų namais 1940–1941 m. naudojosi įvairios įstaigos, raudonarmiečiai. Dalį šių pastatų vokiečių okupacijos pradžioje atgavus ir atnaujinant nutrauktą socialinę veiklą, Bažnyčiai buvo svarbu disponuoti savo nuosavybe – žeme, pastatais, kapitalais. Tačiau vokiečių valdžia 1941 m. rugpjūčio 18 d. panaikino Laikinosios Lietuvos vyriausybės priimtus denacionalizacijos įstatymus, kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą paskelbė esant Vokietijos karo grobiu. Lietuvos valstiečiai laikinai galėjo naudotis savo žeme, tačiau neturėjo teisės ją laisvai disponuoti⁹. Panašiai ir Bažnyčios institucijos, sugebėjusios susigrąžinti dalį turėtos nuosavybės ir faktiškai ja naudodamosi, neatgavo nuosavybės teisių. Okupuotų Rytų kraštų ministras A. Rozenbergas tik 1943 m. vasario 18 d. išleido potvarkį dėl privačios nuosavybės grąžinimo Lietuvos, Latvijos ir Estijos generalinėse srityse, bet žemė buvo grąžinama labai lėtai, taikant lojalumo okupacinei valdžiai kriterijų¹⁰. Duomenų apie bažnyčių, katalikų organizacijų nuosavybės restitucijos pradžią nepavyko aptikti.

Dvasinės seminarijos. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse Lietuvoje katalikų dvasininkus rengė keturios seminarijos: Kauno, Vilniaus, Vilkaviškio ir Telšių. Jas išlaikė valstybė (tam buvo skiriama 370 tūkst. Lt per metus¹¹). Tačiau jau 1940 m. vasarą sovietų valdžia leido veikti tik Kauno dvasinei seminarijai, visos kitos buvo uždarytos, jų pastatus bei nuosavybę greitai sekvestravo Raudonoji armija. 1941 m. sausį apkaltinę Kauno metropolijos kurijos bei seminarijos vadovybę boikotavus rinkimus į SSRS Aukščiausiąją Tarybą, sovietų pareigūnai užėmė ir vienintelius Bažnyčios žinioje likusius

⁸ Reichskomisar H. Lohsės 1942 m. liepos 18 d. „Nutarimas apie religinių bendruomenių teisinę padėtį“, *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 159, s. v. 4, l. 1–2.

⁹ A. B u b n y s, *Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944)*, Vilnius, 1998, p. 328.

¹⁰ Ten pat, p. 329.

¹¹ Lietuvoje veikiančios ir valstybės šelpiamos tikybos, *Lietuvos centrinis valstybinis archyvas* (toliau – *LCVA*), f. 391, ap. 4, l. 1847, l. 32.

Kauno kurijos bei seminarijos pastatus. Klierikai buvo priversti dėvėti pasaulietinius rūbus, apsigyveno pas žmones, paskaitos 1940/1941 mokslo metais vyko miesto bažnyčių zakristijose, privačiuose butuose.

Vokiečių okupacijos pradžioje buvusi seminarijų struktūra buvo atkurta: 1941 m. rugsėjį mokslo metus vėl pradėjo visos keturios dvasinės seminarijos. Kadangi jų veikla iki šiol istoriografijoje beveik netyrinėta, norime detaliau ją rekonstruoti pagal išlikusius negausius šaltinius. Čia neliesime Vilniaus seminarijos veikimo, kuris tyrinėtinas atskirai šios arkivyskupijos istorijos kontekste.

Atnaujinti sovietinės valdžios uždarytų seminarijų darbą Lietuvos vyskupai nutarė rugpjūčio pradžioje įvykusiame pasitarime¹². Ryžtingiausiai savo seminariją atkūrė Telšių vyskupas Justinas Staugaitis (ji buvo atidaryta 1927 m. rudenį, vyskupui įveikus atkaklų tautininkų vyriausybės pasipriešinimą, vyskupijos vidaus lėšomis pastačius seminarijos rūmus). Mokslo metai šioje dvasinėje seminarijoje prasidėjo 1941 m. rugsėjo 15 d., klierikams sugrįžus į savo auditorijas. Mokslą pradėjo 67 klierikai, – kai kurie jų grįžo iš Kauno, įstojo naujų. Savo pareigas vėl ėjo dar 1940 m. paskirtas rektorius Pranciškus Ramanauskas, vicerektorius ir senieji profesoriai¹³. 1942 m. rudenį šioje seminarijoje mokėsi 83 klierikai, dirbo 12 profesorių¹⁴.

Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas kurį laiką dvejojo, tačiau galiausiai ir jo seminarija 1941 m. rugsėjo 14 d. pradėjo darbą. Klierikai negalėjo grįžti į neseniai pastatytus seminarijos rūmus, kuriuos visiškai nuniokojo raudonarmiečiai, – neveikė vandentiekis ir kanalizacija, centrinio šildymo sistema. Seminaristai buvo įkurdinti buvusiam dvaro kumetyne, profesoriai – klebonijoje. Paskaitos buvo skaitomos kurijos patalpose. Vilkaviškio seminarijos rektorius karo metais buvo kan. Feliksas Bartkus, dvasios tėvas – kun. Juozas Navickas. Veikė filosofiniai ir teologiniai kursai¹⁵. 1942 m. rudenį šioje seminarijoje mokėsi 76 klierikai, dirbo 13 profesorių¹⁶.

Mažiausios Lietuvoje Kaišiadorių vyskupijos ordinaras Juozapas Kukta tarpukariu nespėjo įkurti dvasinės seminarijos. Tuo tarpu Panevėžio vyskupas K. Paltarokas nuo pat vyskupijos įsteigimo rūpinosi seminarijos atidarymu, jam pavyko įgyti sklypą ir statybai reikalingas lėšas. Tačiau prieškariu pradėta rūmų statyba 1940 m. vasarą įpu-

¹² Arkivyskupo J. Skvirecko 1941 m. rugpjūčio 9 d. raštas vyskupui K. Paltarokui, *LVA*, f. 1650, ap. 1, b. 279, l. 111.

¹³ J. S t a u g a i t i s, *Mano atsiminimai*, Vilnius, 1995, p. 310.

¹⁴ Saugumo policijos ir SD vado Lietuvai Kauno skyriaus direktoriaus 1942 m. rugsėjo 7 d. raštas Saugumo policijos ir SD vadui Lietuvoje, *LCVA*, f. 1399, ap. 1, b. 24, l. 42.

¹⁵ Kunigo Vinco Bartuškos atsiminimai, 1999 m. spalio 15 d. Dėkoju kanauninkui prof. Kęstučiui Žemaičiui už galimybę pasinaudoti atsiminimų rankraščiu, kurio originalas saugomas Vilkaviškio vyskupijos kurijoje.

¹⁶ Saugumo policijos ir SD vado Lietuvai Kauno skyriaus direktoriaus 1942 m. rugsėjo 7 d. raštas Saugumo policijos ir SD vadui Lietuvoje, *LCVA*, f. 1399, ap. 1, b. 24, l. 42.

sėjusi sustojo, statybinės medžiagos buvo nacionalizuotos ir išgrobstytos, nepavyko išsaugoti ir statyboms sukaupto kapitalo¹⁷. Tad Panevėžio, Kaišiadorių ir Kauno vyskupijų klierikai, kaip ir prieš karą, mokėsi Kauno seminarijoje, kuri nuo 1938 m. turėjo tarpdiecezinės statusą.

Mokslo metai Kauno dvasinėje seminarijoje 1941 m. prasidėjo rugsėjo 15 d., nors jos „legalizavimo“ problema buvo išspręsta kiek vėliau. Mat Kauno komisaras Hansas Crameris rugpjūčio 12 d. raštu seminarijos rektoriui nurodė, kad ji „iki karo pabaigos nepageidaujama ir todėl yra uždrausta“. Dvasinė valdžia laikėsi nuostatos, kad tokio klausimo sprendimas nepriklauso miesto komisaro kompetencijai, po spalio pradžioje vykusios vyskupų konferencijos tai buvo nurodyta ir rašte generaliniam komisarui Adrianui von Rentelniui. Jame primenama, kad vokiečiai nori uždaryti 300 metų veikiančią seminariją, kurios nebuvo uždarę net bolševikai. Tokie argumentai, matyt, paskatino vokiečius pakeisti savo sprendimą – po pokalbio su metropolitu spalio 16 d. komisaras oficialiu raštu leido Kauno seminariją atidaryti¹⁸.

Okupacijos pradžioje Kauno seminarija susigrąžino tik dalį nekilnojamojo turto. Anot rektoriaus Prano Petraičio, per didelius vargus ir asmenine kunigo prokuratoriaus Pauliaus Juknevičiaus rizika pavyko atgauti iš vokiečių kariuomenės pirmuosius rūmus ir vadinamąjį profesorių namuką. Vokiečiai negrąžino sovietų valdžios sekvestruotų antrųjų seminarijos rūmų bei rektorato. Būtent šie neseniai įrengti 4 aukštų rūmai buvo erdviausi, juose buvo biblioteka. Gerokai apniokotus pastatus vokiečiai perdavė geležinkelių žinion. Pirmaisiais karo mokslo metais jie stovėjo tušti, iš geto siunčiami žydai retkarčiais juos remontavo. Tokiomis sąlygomis seminarijos teritorijoje lankėsi daug pašalinių žmonių (vėliau šiai mokymo įstaigai būtiną klauzūrą stengtasi palaikyti įvedus klierikų budėjimą). Patalpos buvo labai ankštos, klierikai negalėjo naudotis biblioteka, kurios knygos laikinai buvo suverstos į krūvas atskirame kambaryje. Užimtus pastatus seminarijos vadovybė stengėsi atgauti – pirmaisiais mokslo metais buvo įteikti 7 raštai vokiečių civilinės ir karinės valdžios pareigūnams, prašyta oficialiai ir privačiai žodžiu¹⁹. 1942 m. vasarį miesto komisaras sutiko perduoti abu pastatus, seminarijos vadovybė rūpinosi jų remontu²⁰, tačiau jie nebuvo grąžinti.

¹⁷ Generalinio vikaro Jono Jucio 1941 m. rugpjūčio 8 d. raštas Panevėžio apygardos teismo prokurorui, *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 306, l. 105.

¹⁸ Kauno tarpdiecezinė kunigų seminarija 1941/1942 mokslo metais [seminarijos vadovybės 1942 m. rugpjūčio 17 d. raštas vyskupui K. Paltarokui], ten pat, b. 337, l. 195; V. B r i z g y s, *Katalikų Bažnyčia Lietuvoje 1940–1944 metais*, Chicago, 1977, p. 127–128.

¹⁹ Kauno tarpdiecezinė kunigų seminarija 1941/1942 mokslo metais, *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 337, l. 197.

²⁰ Rektoriaus P. Petraičio 1942 m. vasario 21 d. raštas arkivyskupui J. Skvireckui, ten pat, f. 1671, ap. 5, b. 379a, l. 72.

Ordinarams teko pertvarkyti seminarijos personalą, nes atnaujinus Telšių ir Vilka-
viškio seminarijų veiklą, kai kurie dėstytojai grįžo į savo vyskupijas. Vyskupui V. Briz-
giui rugpjūtį atsisakius rektoriaus pareigų, jas ėjo dr. Stasys Gruodis SJ, nuo 1942 m.
sausio – dr. P. Petraitis SDB. Seminarijos vicerektoriaus pareigas iki 1943 m. liepos
ėjo kun. Leonas Lukošius, vėliau – prel. Stanislovas Jokubauskis, prefekto – dr. Vytau-
tas Mankeliūnas, dvasios tėvo – kun. V. Balčiūnas.

1941/1942 mokslo metus Kauno seminarija pradėjo su 117 auklėtinių, dirbo 14
dėstytojų; veikė 4 parengiamieji teologijos studijoms kursai: 2 licėjiniai ir 2 filoso-
finiai, kuriuose klierikai išeidavo visą gimnazijos kursą su sustiprinta lotynų kalba,
tikyba ir filosofija²¹. Šie mokslo metai buvo baigti gegužės 15 d., šventimus gavo 7
seminarijos absolventai.

1942/1943 mokslo metai Kauno seminarijoje prasidėjo rugpjūčio 1 d. Seminari-
jos vadovybė visu mėnesiu paankstino mokymo pradžią, negalėdama garantuoti aprūpi-
nimo kuru. Į pirmą kursą įstojo 72 klierikai, iš viso mokėsi 161²². Išaugus klierikų
skaičiui, paskaitos skaitytos refektoriuje, zakristijoje, profesorių butuose, koridoriuo-
se, sode²³. Veikė du filosofiniai ir trys licėjiniai kursai²⁴.

Didžiausia grėsmė seminarijos egzistavimui iškilo 1943 m. pavasario semestre,
kai vokiečiai mėgino mobilizuoti lietuvių SS batalioną. Seminaristai taip pat gavo šau-
kimus. Anot Kauno seminarijos rektoriaus P. Petraičio, „jei nebūtų pasisekę atitinka-
mais memorandumais ir asmeniniais pasikalbėjimais sutvarkyti Seminarijos auklėtinių,
gimusių 1919–1924 m., atleidimą nuo pareigos savanoriškai privalomam stojimui į
Wermachtą, lietuvių bataljonus arba darbus karo pramonėje, Seminarija faktinai būtų
turėjusi užsidaryti“, nes netekus 83 klierikų, penkiuose jos kursuose būtų likę po 1–
3 studentus²⁵. Kol buvo tvarkomi atleidimo reikalai, seminarija kasdien gaudavo šūsnis
kvietimų į naujokų ėmimo komisijas, šešis ankstyvus rytmečius seminarijos korido-
riuose švaistėsi vokiečių žandarai ir lietuvių policininkai, ieškantys komisijose nepa-
sirodžiusių klierikų²⁶.

1943 m. kovą visi kunigai ir kunigų seminarijų klierikai buvo atleisti nuo prievolės
stoti į Lietuvos legioną, wermachtą ar darbus karo pramonėje²⁷. Tačiau Kauno semina-

²¹ Kauno tarpdiecezinė kunigų seminarija 1941/1942 mokslo metais, ten pat, f. 1650, ap. 1, b. 337, l. 201–202.

²² Kauno tarpdiecezinė seminarija 1942–1943 mokslo metais [seminarijos vadovybės 1943 m. gegužės 1 d. raštas vyskupui K. Paltarokui], ten pat, l. 138.

²³ Ten pat, l. 132.

²⁴ Ten pat, l. 134.

²⁵ Ten pat, l. 131.

²⁶ Ten pat, l. 132.

²⁷ Darbo ir socialinių reikalų generalinio tarėjo J. Paukščio 1943 m. kovo 12 d. raštas Kauno seminarijos rektoriui, ten pat, l. 163.

rija neišvengė vokiečių represijų – kartu su kitais Lietuvos inteligentais 1943 m. kovą vokiečiai suėmė ir išvežė į Štuthofo koncentracijos stovyklą seminarijos gydytoją Antaną Starkų. 1943 m. liepą saugumo policija apkaltino seminarijos vicerektorių L. Lukošiu-
ną priešvokiška veikla, priešišku vokiečių politikai ir įsakė šešioms mėnesiams išvykti iš Kauno²⁸; jis grįžo į Panevėžio vyskupiją.

Kitų seminarijų profesūra karo metais nenukentėjo. Tiesa, 1943 m. gestapas atliko kratą Telšių dvasinėje seminarijoje ir aptikęs dideles maisto atsargas suėmė prokuratorių Praną Baltrumą. Tačiau atvežtas į Kauno kalėjimą suimtas tą pačią dieną sugebėjo įkalbėti kalėjimo sargybinius išleisti jį pas vyskupą V. Brizgį. Pastarajam pavyko kunigą išlaisvinti²⁹.

1943/1944 mokslo metai Kauno seminarijoje pradėti rugsėjo 11 d., mokėsi 234 klierikai (iš jų 31 vienuolis)³⁰. Taigi seminarijos klierikų skaičius karo metais išaugo beveik dvigubai. Daugelis, matyt, stėjo į ją norėdami išvengti karo ir darbo tarnybos.

Daug rūpesčių seminarijos vadovybei kėlė klierikų ir profesūros išlaikymas. Karo metais miestuose labai trūko maisto produktų, drabužių, ūkinių prekių, kuro, buvo įvestos kortelės. Ši problema spręsta išlaidų našta padalijus klierikams ir visoms vyskupijoms. Kiekvienas klierikas turėjo mokėti išlaikymo mokesį pinigais ir natūra (šie mokesčiai kasmet keitėsi, pvz., 1941/1942 mokslo metais – po 50 reichsmarkių (RM) ir 1 cnt rugių, 1/5 cnt kviečių, 25 kg lašinių, 5 kg sviesto³¹). Nemažai auklėtinių dėl neturto buvo atleisti nuo šio mokesčio (minėtais mokslo metais – 32), jų *seminaristicum* įmokėdavo vyskupijų kurijos, kurios taip pat prisidėjo aprūpinant seminariją maisto produktais. Beveik pusę išlaidų 1941/1942 mokslo metais padengė valdžia: pvz., nuo 1941 m. rugsėjo 1 d. iki 1942 m. rugpjūčio 1 d. Kauno seminarija gavo 103 295 RM pajamų ir turėjo 112 888 RM išlaidų; 52 950 RM pajamų sudarė valdžios pašalpa³².

Vyskupijų kurijos rinko pinigus bei maisto produktus seminarijai iš parapijų. Pvz., Kaišiadorių kurija paskirstė produktus parapijoms pagal parapijiečių skaičių³³. Bene daugiausia prie seminarijos išlaikymo karo metais prisidėjo Panevėžio vyskupija: 1941/1942 mokslo metais ji pateikė 43,5 cnt riebalų (Kauno arkivyskupija – 13,2 cnt, Kaišiadorių vyskupija – 5,5 cnt), 13,2 cnt mėsos (atitinkamai 18,3 ir 1,2 cnt), įvairių javų – net 384,4 cnt (49,7 ir 46,9 cnt)³⁴. 1942 m. rudenį po didelių pastangų seminarijai

²⁸ Kun. L. Lukošiuo 1943 m. liepos 6 d. raštas Kaišiadorių vyskupui T. Matulionui, *Arkivyskupas Teofilius Matulionis laiškuose ir dokumentuose*, Vilnius, 2002, p. 85.

²⁹ V. B r i z g y s, min. veik., p. 158.

³⁰ Rektoriaus P. Petraičio 1943 m. rugsėjo 15 d. raštas vyskupui K. Paltarokui, *LVA*, f. 1650, ap. 1, b. 337, l. 101.

³¹ Kauno tarpdiecinė kunigų seminarija 1941/1942 mokslo metais, ten pat, l. 206.

³² Ten pat, l. 206–207.

³³ L. Lukošiuo 1942 m. gruodžio 12 d. raštas Panevėžio vyskupijos kurijai, ten pat, b. 306, l. 32.

³⁴ Kauno tarpdiecinė kunigų seminarija 1941/1942 mokslo metais, ten pat, b. 337, l. 207.

vokiečiai gražino, tiesa, ne nuosavybės, o tik valdymo teisėmis, Šakių–Maironiškio ūkį netoli Kauno³⁵.

Panašiai buvo išlaikomos ir kitos seminarijos. Dalį lėšų skyrė Finansų vadyba (pvz., Telšių seminarija 1942 m. gegužę iš šios vadybos gavo 3000 RM, buvo tikimasi tokią sumą gauti kiekvieną mėnesį³⁶). Vilkaviškio vyskupijoje žmonės dosniai aukodavo seminarijai maisto produktus, nes, pasak kun. Vinco Bartuškos, okupacijos metais markės neteko vertės, krautuvėse prekių beveik nebuvo. Seminarijos dvasios tėvui J. Navickui 1942 m. pavasarį pavyko išrūpinti iš aukščiausios vokiečių valdžios audinių profesorių ir klierikų baltiniams, sutanoms, paltams³⁷.

Teologijos fakultetas 1941–1944 m. Ordinariato susirūpinimą kėlė neaiškus Teologijos fakulteto statusas. Tarpukariu tai buvo vienintelė Lietuvoje dvasininkus lavinusi aukštojo mokslo įstaiga, veikusi Kauno Vytauto Didžiojo universitete kaip Teologijos–filosofijos fakultetas. Sovietų valdžia 1940 m. liepos 16 d. jį uždarė, tačiau persikėlęs į Kauno dvasinės seminarijos rūmus jis nuo 1940 m. spalio 1 d. toliau veikė Teologijos fakulteto pavadinimu³⁸. Prasidėjus vokiečių okupacijai, Laikinoji Lietuvos vyriausybė 1941 m. rugpjūčio 1 d. atkūrė šį fakultetą Kauno VDU³⁹. Tačiau okupacinė valdžia į aukštųjų mokyklų humanitarinių fakultetų veiklą žiūrėjo nepalankiai, dar 1941 m. rudenį generalinis komisaras keletą kartų nurodė švietimo generaliniam tarėjui uždaryti karui nesvarbius fakultetus (Teisės, Ekonomikos ir Istorijos–filologijos)⁴⁰.

Tokiems reikalavimams ryžtingai pasipriešino Vilniaus ir Kauno universitetų vadovai, todėl okupacinė valdžia kurį laiką netrukdė aukštųjų mokyklų darbo. Teologijos fakultetas veikė, nes jį respекtavo VDU vadovybė ir Švietimo vadyba, mokėjusi darbuotojams algas. Anot Kauno dvasinės seminarijos vicerektoriaus L. Lukošiuo, pirmaisiais okupacijos metais Teologijos fakultetas turėjo du didelius priešininkus – pirmąjį generalinį tarėją Petrą Kubiliūną ir vokiečių Carlą Nabersbergį (Generalinio komisariato Pagrindinio politikos skyriaus vadovą), iš valdžios atstovų jį gynė tik finansų tarėjas⁴¹ (šias pareigas tuo metu ėjo Vladas Jurgutis). Matyt, neatlaikęs vokiečių spaudimo,

³⁵ Kauno tarpdiecezinė seminarija 1942/1943 mokslo metais, ten pat, l. 137.

³⁶ Telšių vyskupijos oficiolo R. Kuodžio 1943 m. gegužės 15 d. raštas Panevėžio vyskupijos generaliniam vikarui J. Juciui, ten pat, b. 105, l. 12.

³⁷ Kunigo V. Bartuškos atsiminimai, 1999 m. spalio 15 d.

³⁸ S. Y l a, Teologijos skyrius ir fakultetas, *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*, Chicago, 1972, p. 375; L. J a š i n a u s k a s, *Nacių švietimo politika okupuotoje Lietuvoje (1941–1944 metais)*. Daktaro disertacija, VDU, LII, Kaunas, 2005, p. 147.

³⁹ Arkivyskupo J. Skvirecko 1942 m. kovo 21 d. raštas reichskomisarui H. Lohsei, *Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius* (toliau – NB RKRS), f. 141, s. v. 50, l. 5.

⁴⁰ A. B u b n y s, *Vokiečių okupuota Lietuva...*, p. 465.

⁴¹ L. Lukošiuo 1942 m. vasario 20 d. raštas K. Paltarokui, *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 337, l. 248.

1942 m. vasario pradžioje švietimo tarėjas buvo nutraukęs algų mokėjimą fakulteto personalui; nors jos netrukus išmokėtos⁴², fakulteto statusas buvo neaiškus, sklido gandai apie jo likimą.

Teologijos fakulteto likimo klausimas vėl iškilo 1942 m. pavasarį: kovo 4 d. generalinis komisaras nurodė švietimo tarėjui pasibaigus pavasario semestruui uždaryti karui nesvarbius VDU Teologijos ir Filosofijos fakultetus, Vilniaus universitete – Humanitarinių mokslų, Teisų ir Matematikos–gamtos mokslų fakultetus⁴³. Netrukus universitetų vadovai gavo prof. H. Stegmanno, Reicho įgaliotinio Ostlando aukštosioms mokykloms, pranešimą, kad visi Kauno ir Vilniaus universitetų humanitariniai fakultetai yra uždaromi⁴⁴. Universitetų rektoriai į šį reikalavimą reagavo memorandumais, tuo tarpu Kauno arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas visų Lietuvos vyskupų vardu įteikė raštą Rygoje rezidavusiam reicho komisarui H. Lohsei. Jame arkivyskupas priminė daugkartinius aukštų Vokietijos karinės ir civilinės valdžios pareigūnų pažadus atkurti bažnytinėje ir kultūrinėje srityje padėti, buvusią prieš bolševikų okupaciją, pabrėžė humanitarinių fakultetų svarbą puoselėjant lietuvių mokslą bei kultūrą, priešintis sovietinei okupacijai ir siekiant įveikti Lietuvoje bolševizmo liekanas. Arkivyskupas pastebėjo, kad, nepaisant karo sunkumų, kitose vokiečių užimtose Europos šalyse ir pačioje Vokietijoje humanitariniai bei teologijos fakultetai nebuvo uždaryti⁴⁵. Jis atskirai išdėstė argumentus dėl akademinio kunigų rengimo būtinybės Teologijos fakultete: „Mums reikia išsilavinusių teologų kunigų seminarijoms – profesorių, aukštosioms mokykloms – religijos dėstytojų, miestams – inteligentų dvasios vadų, kurioms – teisėjų ir administratorių“⁴⁶.

Protestai privertė okupacinę valdžią atidėti humanitarinių fakultetų uždarymą, tačiau jų darbas imtas riboti. Antai 1942 m. gegužę Švietimo vadyba sumažino Vilniaus ir Kauno universitetų mokslo darbuotojų ir personalo etatus. VDU Teologijos fakultetui vietoje turėto 21 etato buvo palikta 15 darbuotojų⁴⁷. Vasarą VDU rektoriui buvo pasiūlyta atsisakyti Teologijos fakulteto, švietimo tarėjas vėl nutraukė jo finansavimą. Universitetui su tuo nesutikus, fakulteto dekanui vyskupui V. Brizgiui pavyko susitarti su švietimo ir finansų tarėjais, kad Teologijos fakultetui priklausančios sumos būtų išmokamos tiesiog dekanui⁴⁸.

⁴² Ten pat.

⁴³ L. J a š i n a u s k a s, min. veik., p. 151.

⁴⁴ Arkivyskupo J. Skvirecko 1941 m. kovo 21 d. raštas reicho komisarui H. Lohsei, *NB RKRS*, f. 141, s. v. 50, l. 2.

⁴⁵ Ten pat, l. 2–4.

⁴⁶ Ten pat, l. 5.

⁴⁷ L. J a š i n a u s k a s, min. veik., p. 154–154.

⁴⁸ V. B r i z g y s, min. veik., p. 134–135.

Teologijos fakulteto veiklos problema buvo išdėstyta ir Lietuvos ordinarų 1942 m. spalio 13 d. rašte generaliniam komisarui A. Rentelnui. „Pakartotinai primindami, kad Kauno V. D. universitete nuo pat jo įsikūrimo pradžios Teologijos fakultetas konkordato ir Lietuvos įstatymų yra garantuota šio universiteto dalis, Lietuvos vyskupai pareiškia, kad jie, remdamiesi ir teisine būkle, ir Lietuvos katalikų reikalais, negali Teologijos fakulteto teisinio charakterio keisti ir jo atsižadėti“⁴⁹, – rašė metropolitas J. Skvireckas. Vis dėlto, nepaisant įvairių „memorandumų, delegacijų, pasikalbėjimų“, fakulteto statusas nebuvo įteisintas. 1943 m. kovą naciams uždarius VDU, jis toliau veikė dvasinėje seminarijoje. Vokiečiai išvežė į Štuthofo koncentracijos stovyklą šio fakulteto asistentą kunigą Stasį Ylą.

S. Ylos duomenimis, 1942 m. Teologijos fakultetą baigė apie 24, 1943 m. – apie 18, 1944 m. – 22 kunigai⁵⁰.

Katalikiškų mokyklų ir tikybos dėstymo mokyklose problema. Sovietinės okupacijos metais Lietuvoje buvo likviduotos visos konfesinės mokyklos. Katalikiškas bendrojo lavinimo, amatų mokyklas bei kursus tarpukariu buvo įsteigusios jėzuitų, marjonų, pranciškonų, kazimieriečių, širdiečių ir kitos vienuolijos, senas tradicijas turėjusios „Žiburio“, „Saulės“ švietimo draugijos. Tad 1941 m. dvasinė valdžia tikėjosi, kad šioje srityje bus atkurta ankstesnė padėtis. Rugpjūčio mėn. pasitarime vyskupai nutarė įteikti vyriausybei raštą: „iš viešojo Lietuvos gyvenimo taip pat eliminavus žydus, rusus, bolševizmo šalininkus, reikalauti, kad lietuviams būtų steigiamos ir leidžiama steigti privačias katalikiškas konfesines pradžios ir vidurines mokyklas“, kurioms vadovautų pasauliečiai, dvasininkai ir vienuoliai⁵¹.

Vis dėlto konfesinių mokyklų tinklas Lietuvoje 1941–1944 m. nebuvo atkuriamas. Tai, matyt, nulėmė ribotos minėtų mokyklų steigėjų finansinės galimybės, okupacinei valdžiai negražinus tarpukariu buvusios padėties: nesulyginus privačių ir valstybinių mokyklų teisių. Lietuvos mokyklų padėtį nacių okupacijos metais tyrinėjęs istorikas Linas Jašinauskas pastebėjo, kad visas pradinės ir vidurines mokyklas išlaikė valstybė. Darbą pradėjo tik viena privati mokykla – Kauno jėzuitų gimnazija, kuriai Švietimo vadyba neskyrė lėšų iš biudžeto⁵². Netrukus, 1941 m. lapkričio 22 d., švietimo generalinio tarėjo įsakymu ji buvo suvalstybinta⁵³. Nei Bažnyčia, nei jėzuitai neprotestavo

⁴⁹ Ten pat, p. 139.

⁵⁰ S. Y l a, min. veik., p. 377.

⁵¹ Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų pasitarimo, įvykusio 1941 m. rugpjūčio 6–7 d., protokolai Nr. 4, *LVI A*, f. 1671, ap. 5, b. 63, l. 2–3.

⁵² L. J a š i n a u s k a s, min. veik., p. 80.

⁵³ L. V e n c l a u s k a s, Kauno jėzuitų gimnazija Antrojo pasaulinio karo metais, *Kauno istorijos metraštis*, Nr. 6, Kaunas, 2005, p. 169; Suvalstybinta jėzuitų gimnazija, *Naujoji Lietuva*, 1941 11 28, p. 3.

dėl šio sprendimo (oficialiai niekuo nemotyvuoto), tai leidžia teigti, jog jėzuitai neįstengė gimnazijos išlaikyti savo jėgomis.

1941 m. rugsėjį į mokyklas vėl buvo gražintos tikybos pamokos ir religiniai simboliai. Okupacijos pradžioje generalinis komisaras nustatė palankias įvairių konfesijų tikybos mokymo taisykles: jos turėjo būti mokoma gimtąja kalba ir tik tiems vaikams, kurių tėvai to pageidauja; ten, kur mokiniai sudarė religinę mažumą, atlyginimas turėjo būti mokamas už faktiškai buvusias pamokas, klasėje nustatant 6 moksleivių minimumą; esant mažiau mokinių, mokytojas galėjo dirbti be atlygio⁵⁴.

Po metų okupacinė valdžia pakeitė savo požiūrį į tikybos dėstymą – generalkomisaratas įsakė nutraukti šio dalyko pamokų pradžios mokyklose apmokėjimą. Vis dėlto tikybos pamokos liko tvarkaraštyje ir dvasinė valdžia ieškojo alternatyvaus finansavimo – ragino kunigus ir vienuolius dėstyti be atlyginimo, parapijose šiam tikslui sudaryti specialius fondus⁵⁵.

Kitų mokslo metų pradžioje tikybos pamokų skaičius gimnazijose ir progimnazijose buvo sumažintas: palikta viena savaitinė pamoka vietoje buvusių dviejų⁵⁶. Nepaisant dvasinės valdžios protesto, šis potvarkis nebuvo atšauktas, tačiau, pasak vyskupo V. Brizgio, „nebuvo ir vykdytas“ – visose klasėse liko dvi tikybos pamokos⁵⁷.

Dėl pinigų stokos Švietimo vadyba 1941/1942 ir 1942/1943 mokslo metais neatnaujino privalomų tikybos pamokų amatų mokyklose. Tačiau ir ši problema buvo išspręsta, dvasinei valdžiai sutinkant skirti kapelionus, kurie laikinai dirbtų be Švietimo vadybos mokamo atlyginimo⁵⁸. 1943/1944 mokslo metais šis dalykas amatų mokyklose vėl tapo privalomu⁵⁹.

Katalikiškų organizacijų ir periodikos problema. Vokiečių okupacijos metais tik vienoje kitoje parapijoje atgijo sovietų režimo 1940 m. vasarą uždarytos katalikiškos organizacijos (ateitininkų, pavasarininkų, katalikių moterų ir kt.), gyviau veikė tik religinės brolijos – tretininkų, Gyvojo rožančiaus, Švč. Sakramento⁶⁰. Kaip savo

⁵⁴ Generalinio komisaro 1941 m. lapkričio 29 d. raštas švietimo generaliniam tarėjui Pranui Germantui, *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 330, l. 57.

⁵⁵ Vyskupo V. Brizgio 1942 m. gruodžio 31 d. raštas Kauno arkivyskupijos dekanams, ten pat, f. 1671, ap. 5, b. 134, l. 71.

⁵⁶ Vyskupo V. Brizgio 1943 m. rugsėjo 16 d. raštas Švietimo vadybai, ten pat, b. 292, l. 70.

⁵⁷ V. B r i z g y s, min. veik., p. 127.

⁵⁸ Specialiojo mokslo departamento direktoriaus B. Kliorės 1942 m. rugsėjo 22 d., 1943 m. spalio 27 d. raštai Panevėžio vyskupui K. Paltarokui, Panevėžio kurijos kanclerio 1942 m. rugsėjo 30 d. raštas minėtam departamentui, *LVIA*, f. 1650, ap. 1, b. 330, l. 46, 3, 47.

⁵⁹ Specialiojo mokslo departamento direktoriaus B. Kliorės 1943 m. rugsėjo 3 d. raštas Panevėžio vyskupijos kurijai, ten pat, l. 8.

⁶⁰ Kauno arkivyskupijos parapijų klebonų raportai vyskupui, 1942 m. gegužės–rugsėjo mėn., ten pat, f. 1671, ap. 5, b. 486, l. 5, 6, 9.

atsiminimuose rašė vyskupas V. Brizgys, vokiečiai neleido atsikurti katalikiškoms ir patriotinėms organizacijoms, tačiau „kai kurios organizacijos atsikūrė be jokių leidimų ir už tai nepatyrė kokių nors ypatingų represijų“⁶¹. Vis dėlto karo aplinkybės nebuvo palankios visuomeninei veiklai – ją teko atkurti pogrindyje, nesant koordinuojančios spaudos; praradusios nuosavybę organizacijos negalėjo įgyvendinti įstatuose numatytų tikslų. Tad aktyviau vokiečių okupacijos metais, matyt, miestuose galėjo veikti ateitininkai, jau nuo 1930 m. turėję nelegalaus darbo patirties (veikė Kauno ir Vilniaus universitetuose)⁶².

Bolševikų okupacijos metais buvo nacionalizuotos visos katalikų vyskupijoms, vienuolijoms, religinėms organizacijoms priklausiusios spaustuvės bei leidyklos, sunaikinti jau išleistų knygų tiražai. Buvo nutraukta gausios Kaune ir vyskupijų centruose tarpukariu ėjusios religinės periodikos leidyba. Vokiečių okupacijos pradžioje vyskupai, matyt, nesitikėjo, kad ji ir toliau bus varžoma: rugpjūtį vykusiame pasitarime kalbėta apie kunigams skirto laikraščio „Laiko balsas“ išleidimą⁶³. Tačiau okupacinė valdžia delsė gražinti Bažnyčiai spaustuves (1942 m. pavasarį savo spaustuvę atgavo Telšių kurija, išnuomojusi ją apskrities savivaldybei už 50 markių mėnesinį mokestį⁶⁴; anot oficiolo kunigo Rapolo Kuodžio, turėdama „savo“ spaustuvę, kurija negalėjo išspausdinti net vyskupo ganytojo laišku⁶⁵), ignoravo prašymus atgaivinti katalikišką periodiką. Ji leido apskričių centruose „oficiozus“, kuriuose vyravo propagandinės fronto, užsienio žinios ir valdžios potvarkiai.

Sunku pasakyti, kodėl vokiečiai neleido religinės periodikos ir knygų, gal juos sulaukė administravimo kaštai – būtų tekę skirti popieriaus, organizuoti cenzūrą. Popieriaus Lietuvoje labai stigo, pvz., kurijose raštams naudoti seni dokumentai. Dvasinė valdžia mėgino apeiti draudimus: 1942 m. pavasarį Valstybinė leidykla be Generalkomisariato žinios išspausdino kunigo K. Žitkaus katekizmą „Sveika, Marija“. Tačiau leidyba okupacijos metais buvo griežtai kontroliuojama, minėtą katekizmą uždrausta platinti⁶⁶.

Reikalavimus nevaržyti religinių moksleivių būrelių ir katalikų organizacijų veiklos, leisti bent vieną katalikišką savaitraštį liaudžiai ir vieną mėnesinį žurnalą dvasinin-

⁶¹ V. B r i z g y s, min. veik., p. 126.

⁶² Plačiau apie jų veiklą žr.: I. B u č i n s k y t ė, Ateitininkai Kaune 1941–1944 m., *Kauno istorijos metraštis*, Nr. 6, Kaunas, 2005, p. 201, 205.

⁶³ Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų pasitarimo, įvykusio 1941 m. rugpjūčio 6–7 d., protokolas Nr. 4, *LVIA*, f. 1671, ap. 5, b. 63, l. 4.

⁶⁴ Telšių vyskupijos oficiolo R. Kuodžio 1943 m. gegužės 15 d. raštas Panevėžio vyskupijos generaliniam vikarui J. Juciui, ten pat, f. 1650, ap. 1, b. 105, l. 12.

⁶⁵ R. Kuodžio 1943 m. birželio 26 d. laiškas nenurodytam Panevėžio vyskupijos parapijiečiui, ten pat, b. 36, l. 9.

⁶⁶ Generalinio vikaro K. Šaulio 1942 m. balandžio 22 d. raštas pirmajam generaliniam tarėjui, *Lietuvos ypatingojo archyvo LKP dokumentų skyrius*, f. 3377, ap. 58, b. 881, l. 1.

kams bei akademinėi visuomenei, sugrąžinti buvusiems savininkams spaustuves vyskupai išdėstė 1942 m. spalį generaliniam komisariui A. Rentelnei įteiktame rašte⁶⁷. Tačiau pastarasis visus šiuos reikalavimus ignoravo, ragindamas atidėti visas problemas, kurių sprendimas nėra „svarbus ar lemtingas“ kovai prieš bolševizmą, iki karo pabaigos⁶⁸. Žiūrint iš istorinės perspektyvos, toks ignoravimas atliko labai pozityvų vaidmenį. Mat legalios religinės periodikos leidėjai nebūtų išvengę oficialiosios propagandos įtakos, joje galėjo atsirasti politiškai angažuotų straipsnių, kompromitavusių Bažnyčią.

Bažnyčių uždarymas 1941 m. gruodžio – 1942 m. vasario mėn. Kiek įdėmiau norime apžvelgti bažnyčių uždarymo nuo 1941 m. gruodžio iki 1942 m. vasario vidurio epizodą. Dėl dėmėtosios šiltinės epidemijos okupacinė valdžia tuomet uždarė kai kurias Kauno ir Vilniaus miestų ir apskričių, Trakų, Švenčionių, Zarasų, Utenos, Alytaus, Marijampolės, Lazdijų, Vilkaviškio ir Šakių apskričių bažnyčias⁶⁹. Šį faktą istorikai linkę vertinti kaip nacių pastangas varžyti Bažnyčios veiklą, tvirtinama, kad vyskupai atsakė vykdyti šiuos reikalavimus, nes, jų manymu, pagrindinė epidemijos plitimo priežastis buvo ne bažnyčių lankymas, be to, kitos žmonių susitelkimo vietos nebuvo uždarytos⁷⁰.

Vargu ar šis okupacinės valdžios reikalavimas sietinas su pastangomis varžyti religinį gyvenimą. Vidurių šiltinės epidemija Lietuvoje prasidėjo dar 1941 m. pavasarį (pirmiausia Vilniuje – dėl vandentiekio vandens užterštumo, netvarkos turguose ir sąvartynuose; gegužę ligoninėse gulėjo 1300 ligonių, buvo atidarytos 3 laikinos ligoninės, dirbo 15 dezinfekuotojų ir 24 skiepytojų brigados⁷¹). Nors kitose Lietuvos vietose epidemija neigavo tokio grėsmingo masto (išskyrus karo belaisvių stovyklas, ligonines), vokiečiai, matyt, siekė užkirsti kelią realiam pavojui. Buvo uždaromos ne tik bažnyčios, bet ir teatrai, kino teatrai, mokyklos⁷².

Dvasinė valdžia keletą dienų ignoravo Generalinio komisariato gruodžio 13 d. reikalavimą, tačiau gruodžio 18 d. generalinis vikaras K. Šaulys gavo ultimatyvų C. Nabersbergo įsakymą telefonu iki 12 val. uždaryti Kauno bažnyčias, antraip jis bus suimtas⁷³.

⁶⁷ V. B r i z g y s, min. veik., p. 140–141.

⁶⁸ Ten pat, p. 146.

⁶⁹ Uždrausti vieši susibūrimai, kad neišplistų dėmėtoji šiltinė, *Į laisvę*, 1941 12 15, p. 6; Kauno Generalinio komisariato 1941 m. gruodžio 13 d. raštas arkivyskupui J. Skvireckui, *LVIA*, f. 1671, ap. 5, b. 290, l. 1.

⁷⁰ A. S t r e i k u s, Lietuvos Katalikų Bažnyčia 1940–1990 m., *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 12, 1998, p. 43; A. B u b n y s, Vokiečių politika Lietuvoje Bažnyčios ir religijos atžvilgiu (1941–1944), ten pat, t. 14, 1999, p. 213.

⁷¹ Komisijos kovai su epideminiais susirgimais prie Vilniaus miesto LKP(b) komiteto 1941 m. gegužės 23 d. posėdžio protokolas Nr. 1, *LCVA*, f. R754, ap. 3, b. 535, l. 53.

⁷² Vietos žinios, *Tėviške* [Šiauliai], 1942 01 11, p. 2.

⁷³ Generalinio vikaro K. Šaulio pastabos „Prie bažnyčių uždarymo 18.XII.41“, *LVIA*, f. 1671, ap. 5, b. 290, l. 5.

Generalvikaras per dekanus informavo klebonus bei rektorius, „kad jie prie to reikalavimo prisitaikytų“. Jis patarė kunigams ant bažnyčios durų iškabinti skelbimus vokiečių ir lietuvių kalbomis, kad dėl dėmėtosios šiltinės pavojaus bažnyčia laikinai uždaryta⁷⁴.

Kunigai parapijose elgėsi savo nuožiūra, tačiau dauguma pakluso nurodymams. Mat vietos administracija vertė juos pasirašyti įsipareigojimus neįleisti žmonių į bažnyčias, padėti nuolat kontroliavo policija⁷⁵. Vieni iškabino minėtus skelbimus, tačiau viešas pamaldas bažnyčiose tebelaikė (antai į Kauno katedrą žmonės įeidavo pro zakristiją⁷⁶; panašiai Utenos kunigai, gavę apskrities viršininko įsakymą uždaryti bažnyčią, užrakino didžiąsias duris, bet paliko šonines⁷⁷). Kitur pamaldos vyko lauke prie uždarytų durų⁷⁸ arba buvo perkeltos į koplyčias.

Tokia situacija didžiųjų katalikų švenčių – Kalėdų ir Trijų karalių – metu kėlė tikinčiųjų nepasitenkinimą, ypač Kaune, kur spūstys buvo dažnos ir parduotuvėse, teatre. „Mūsų krašte iki šiol negirdėta, kad žmonės taip ilgą laiką liktų be bažnyčių“, – rašė Kauno dekanas Feliksas Kapočius pirmajam generaliniam tarėjui P. Kubiliūnui, ragindamas pagaliau atidaryti bažnyčias⁷⁹. To jis prašė ir paties generalinio komisaro A. Rentelno, pažadėdamas didžiausią Bažnyčios paramą kovoje su epidemijomis⁸⁰.

Iš tiesų Vyriausioji sveikatos valdyba buvo įtraukusi Bažnyčią į sanitarinį švietimą. Vyskupijų kurijos gavo brošiūrų, lapelių apie užkrečiamąsias ligas su prašymais išdalyti jas parapijoms, kad kunigai „galėtų liaudyje vesti sveikatos propagandą, kaip iš sakyklų, taip ir sueidami su parapijiečiais“⁸¹. Parapijų namuose, bažnyčių šventoriuose prašyta iškabinti plakatus apie dėmėtąją šiltinę⁸². Metropolijos kurija atsiliepė į prašymus – paragino kunigus įspėti žmones, kad jie be būtino reikalo nelankytų ligonių, vengtų užkrėstų namų ir pan.⁸³

⁷⁴ Generalvikaro K. Šaulio 1941 m. gruodžio 20 d. raštas Kauno, Žeimių, Ukmergės ir Seredžiaus dekanams, ten pat, l. 11.

⁷⁵ Kauno Šančių, Šv. Kryžiaus, Prisikėlimo bažnyčių klebonų pranešimai kurijai 1942 m. vasario 27 – kovo 11 d., ten pat, l. 34, 35, 39 ir kt.

⁷⁶ Kauno katedros viceprepozito P. Dogelio 1942 m. vasario 24 d. raštas kurijai, ten pat, l. 32.

⁷⁷ P. R a u d a, Nesuprantami mums Tavo, Viešpatie, keliai, p. 176. Žr. taip pat Karmėlavos bažnyčios klebono A. Žilinsko 1942 m. kovo 18 d. raštą arkivyskupijos kurijai, *LVIA*, f. 1671, ap. 5, b. 110, l. 24.

⁷⁸ Babtų bažnyčios klebono J. Sirtauto 1942 m. kovo 4 d. raštas arkivyskupijos kurijai, ten pat, l. 21.

⁷⁹ Dekano F. Kapočiaus 1942 m. vasario 3 d. raštas pirmajam generaliniam tarėjui P. Kubiliūnui, ten pat, b. 290, l. 26.

⁸⁰ Dekano F. Kapočiaus 1942 m. vasario 2 d. raštas generaliniam komisarui, ten pat, l. 22.

⁸¹ Sanitarinio švietimo vedėjo K. Griniaus 1941 m. gruodžio 11 ir 16 d. raštai Kauno metropolitui ir Panevėžio vyskupui, ten pat, l. 2, f. 1650, ap. 1, b. 80, l. 68.

⁸² Sanitarinio švietimo vedėjo K. Griniaus 1942 m. kovo 10 d. raštas Panevėžio vyskupijos kurijai, ten pat, b. 80, l. 30.

⁸³ Generalinio vikaro K. Šaulio 1941 m. gruodžio 15 d. aplinkraštis dekanams, ten pat, f. 1671, ap. 5, b. 290, l. 3.

Okupacinė valdžia nereglementavo pamaldų tvarkos ir vargu ar galėjo turėti išskaičiavimų prieš Kalėdas uždarinėti bažnyčias. Šiltinės epidemijos metu 1941 m. pabai-goje – 1942 m. pradžioje generalinio komisaro įsakymu buvo uždarytos ne tik katalikų, bet ir visų kitų konfesijų bažnyčios; kilus lokaliems epidemijos židiniams, kai kurios jų būdavo laikinai uždaromos ir vėliau.

Siekiant užkirsti kelią epidemijai, 3 mėnesius bažnyčios bei mokyklos buvo užda-rytos ir Latvijoje. Ten kunigams nepavyko išvengti konfliktų su okupacine valdžia: sekmadieniais ar per šventes Mišias laikę kunigai buvo įkalinti ir nubausti piniginėmis baudomis⁸⁴. Lietuvoje tokių bausmių, atrodo, buvo išvengta.

Civilinės santuokos problema. Nuo sovietų okupacijos pradžios daug rūpesčių ordinariatui kėlė santuokos įstatymų permainos. Tarpukariu Lietuvoje nebuvo civilinės metrikacijos, visus civilinės būklės aktus (gimimo, santuokos, mirties) tvarkė įvairių konfesijų dvasininkai. Sovietų okupacijos pradžioje nedelsiant buvo įvesta civilinė met-rikacija (1940 m. rugpjūčio 15 d. Santuokos ir Metrikacijos įstatymais; siekiant visiškai nutraukti bažnytinės metrikacijos praktiką, iš bažnyčių buvo paimtos metrikų kny-gos). Kaip žinia, pagal Katalikų Bažnyčios kanonus bažnytinė santuoka yra neišardoma, tuo tarpu civilinė numato nesunkiai įveikiamą jos nutraukimo juridinę procedūrą.

Sovietų valdžios įvesta santuokos teisė liko galioti ir vokiečių okupacijos laikotar-piu – 1941 m. liepos 12 d. Laikinosios vyriausybės vidaus reikalų ministras išleido aplinkraščių apskričių viršininkams, apskričių valdyboms ir miestų burmistrams, nurody-damas ir toliau vadovautis minėtais 1940 m. rugpjūčio 15 d. įstatymais. Vargu ar šis aplinkraštis pasirodė Laikinosios vyriausybės iniciatyva. Ji greičiausiai buvo priversta atsizvelgti į tai, kad vokiečiai netoleruos bažnytinės metrikacijos. Antai generalinis komisaras 1941 m. spalio 28 d. raštu vidaus reikalų tarėjui nurodė, kad santuokas privalu registruoti civilinės metrikacijos įstaigose⁸⁵.

Tokios juridinės padėties ordinariatas nelaikė teisėta (kurijos juristų įsitikinimu, šioje srityje turėjo galioti iki Sovietų Sąjungos okupacijos veikę įstatymai, o taip pat konkordato straipsniai apie viešąją dvasinę gerovę)⁸⁶, tačiau buvo priverstas ją toleruo-ti. Antai Panevėžio dekanų konferencija 1942 m. spalį nutarė „patarti parapijiečiams, kad užsirašę valsčiuose tuojau priimtų moterystės sakramentą bažnyčioje“⁸⁷.

⁸⁴ Arkivyskupo Antano Springovičiaus 1942 m. gruodžio 12 d. raštas popiežiui Pijui XII, *Le Saint Siège et la situation religieuse en Pologne et dans les pays Baltes, 1939–1945*. Libreria editrice Vaticana, pt. 2, 1967, p. 694.

⁸⁵ „Pranešimas apie santuokos tvarkymą Lietuvoje“ (1943 m. birželio 21 d. arkivyskupijos kurijos išsiuntinėtas visiems dekanams), *LVTIA*, f. 1671, ap. 5, b. 140, l. 50–53.

⁸⁶ Ten pat, l. 55.

⁸⁷ Panevėžio vyskupijos dekanų konferencijos, įvykusios 1942 m. spalio 24 d., protokolas, ten pat, f. 1650, ap. 1, b. 174, l. 9.

Okupacinė valdžia nesitenkino laikinu santuokos reglamentavimu: 1943 m. kovo 6 d. teisingumo generalinis tarėjas M. Mackevičius priėmė naują „Potvarkį dėl ištuokų ir faktinių santuokų Lietuvos generalinėje srityje“⁸⁸. Pasirodęs potvarkis dar kartą iškėlė viešumon vieną jautriausių Lietuvos socialinio gyvenimo problemų. Dėl būtinybės įvesti civilinę metrikaciją daug buvo diskutuota nepriklausomos Lietuvos Respublikos seimuose, vyriausybėse, tautininkų valdžia rengė jos projektą. Bažnyčia tam atkakliai priešinosi, nors kai kurie vyskupai, kunigai, krikščionių demokratų veikėjai sutiko, kad netikintys piliečiai galėtų naudotis civilinės metrikacijos teise⁸⁹. Atrodo, kad vokiečių okupacijos metais vyskupai tokių kompromisinių variantų nesvarstė, buvo vienareikšmiškai reikalaujama „grąžinti tvarką, buvusią prieš bolševikmetį“⁹⁰. Balandžio 28–29 d. susirinkę į pasitarimą vyskupai nutarė išsiuntinėti klebonams kunigo Antano Šidlausko parengtą referatą, kuriame po išsamios juridinės analizės buvo daroma išvada, kad mištas 1943 m. kovo 6 d. potvarkis laikytinas nepaskelbtu ir negaliojančiu⁹¹.

Neilgai trukus bažnytiniuose sluoksniuose buvo sužinota, kad yra rengiamas naujas, dar nepalankesnis potvarkis. Reaguodamas į tai, birželio 5 d. arkivyskupas J. Skvireckas išsiuntė raštą pirmajam generaliniam tarėjui P. Kubiliūnui, kuriame ragino neskelbti kanonams bei konkordato straipsniams prieštaraujančio potvarkio ir grąžinti nepriklausomoje Lietuvoje veikusią santuokos ir metrikacijos sistemą⁹². Tačiau vokiečių spaudžiama⁹³ lietuviškoji savivalda parengė „Potvarkį dėl santuokinės teisės Lietuvos Generalinėje Srityje“ (priimtas 1943 m. rugsėjo 30 d. ir spalio 15 d. paskelbtas oficialiai⁹⁴). Šis potvarkis ne tik įteisino ištuoką, bet ir įsakmiai pabrėžė civilinės metrikacijos pirmenybę prieš bažnytinę. Bažnytinės jungtuvės buvo leidžiamos tik sudarius santuoką pas metrikų vedėją (I skyriaus 1§ 2 punktas), užsakai turėjo būti skelbiami vietos savivaldybėse (II skyriaus 5§ 2 punktas); potvarkis numatė, kad dvasininkas, kuris sutuoks jaunavedžius neįsitikinęs, ar jų santuoka jau įforminta pas metrikų vedėją, „baudžiamas paprastu kalėjimu“ (IV skyriaus 6§ 7).

⁸⁸ Potvarkis dėl ištuokų ir faktinių santuokų Lietuvos generalinėje srityje, *Ateitis*, 1943 04 01. Oficialiai paskelbtas: *Lietuviškosios savivaldos administracijos žinios*, 1943 04 08, p. 41–49.

⁸⁹ M. Krupavičiaus memorandumas tarybinės valdžios organams 1940 m., *Valstybininkas politikos sukuriuose*, Chicago, 1980, p. 206.

⁹⁰ Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų konferencijos, įvykusios 1943 m. spalio 5–6 d., protokolas Nr. 8, *LVIA*, f. 1671, ap. 5, b. 67, l. 2.

⁹¹ Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų pasitarimo, įvykusio 1943 m. balandžio 28–29 d., protokolas Nr. 7, ten pat, b. 68, l. 2; „Pranešimas apie santuokos tvarkymą Lietuvoje“, ten pat, b. 140, l. 50–53.

⁹² J. Skvirecko 1943 m. birželio 5 d. raštas pirmajam generaliniam tarėjui, ten pat, b. 647, l. 14–16.

⁹³ Kun. A. Šidlausko 1943 m. spalio 5 d. raštas arkivyskupui J. Skvireckui, ten pat, b. 648, l. 4–5.

⁹⁴ Potvarkis dėl santuokinės teisės Lietuvos Generalinėje Srityje, *Lietuviškosios savivaldos administracijos žinios*, 1943 10 15, p. 86–103.

Sužinoję apie šio potvarkio priėmimą vyskupai pamėgino dar kartą užbėgti įvykiams už akių: spalio 5–6 d. vykusioje konferencijoje jie nutarė pasiųsti protesto raštą pačiam generaliniam komisarui A. Rentelnui⁹⁵. Pavėluotai, potvarkiui jau įsigaliojus, lapkričio mėn. jį išsiuntė arkivyskupas J. Skvireckas. Jis išsamiai išdėstė argumentus apie naujai įvestos santuokinės teisės neteisėtumą, išpėjo, kad Lietuvos vyskupai „į panašų potvarkį žiūrės, kaip į nedraugingą veiksma Katalikų Bažnyčios Lietuvoje atžvilgiu, varžantį labai svarbiam dalyke Lietuvos katalikų sąžinę“⁹⁶. „Pagaliau Lietuvos vyskupai mano, kad panašus santuokinės teisės traktavimas Lietuvoje, kur gyventojų absoliučią daugumą sudaro katalikai, negali būti laikomas pozityviu įnašu kovoje prieš bolševizmą, bet kaip tik sąmoningai ar nesąmoningai palaiko bolševikinės santvarkos likučius“⁹⁷, – rašė arkivyskupas.

Nepaisant griežto Bažnyčios protesto, naujasis potvarkis okupuotoje Lietuvoje įsigaliojo. Ordinarai nusprendė jį ignoruoti. Susirinkę į eilinį pasitarimą 1944 m. balandį jie dar kartą pasisakė prieš civilinę metrikaciją ir leido kunigams tuokti neatsiklausus, ar civilinis aktas sudarytas⁹⁸.

Išvados

Pasibaigus bolševikinei okupacijai, Lietuvos vyskupai laikėsi nuomonės, kad turi būti gražinta iki 1940 m. vasaros buvusi Bažnyčios juridinė padėtis. Ją reglamentavo konkordatas su Vatikanu ir su juo suderinti valstybės įstatymai. Vokiečių okupacinė valdžia tai ignoravo, delsdama pradėti bažnytinės nuosavybės restituciją, mėgindama Bažnyčios veiklą riboti savo potvarkiais ir nurodymais. Pastaraisiais vengta paliesti gyvybinius Bažnyčios interesus, konfliktuoti su ordinariais, kurių pagalba buvo svarbi propagandinėje kovoje prieš bolševizmą. Todėl susidūrus su vyskupų protestu, potvarkiai dažnai būdavo atšaukiami arba pro pirštus žiūrima į jų apėjimo faktą.

Okupacinė valdžia tiesiogiai nevaržė Bažnyčios veiklos, tačiau negražino *status quo ante* – paliko galioti Bažnyčiai nepriimtina bažnyčių bei religinių organizacijų turto nacionalizavimą, santuokos aktų civilinę metrikaciją, neleido atgaivinti religinės periodikos, draugijų, neužtikrino tikybos pamokų, dvasinių seminarijų ir Teologijos fakulteto finansavimo. Tokią politiką traktuodami kaip netoleruotina sovietinio režimo padarinių respektavimą, ordinarai drąsiai gynė Bažnyčios interesus, jiems pavyko atkurti svarbiausių bažnytinio gyvenimo sričių funkcionavimą.

⁹⁵ Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų konferencijos, įvykusios 1943 m. spalio 5–6 d., protokolas Nr. 8, *LVI A*, f. 1671, ap. 5, b. 67, l. 2.

⁹⁶ Arkivyskupo J. Skvirecko 1943 m. lapkričio 12 d. raštas generaliniam komisarui A. Rentelnui, ten pat, b. 647, l. 19.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Lietuvos bažnytinės provincijos vyskupų pasitarimo, įvykusio 1943 m. balandžio 17 d., protokolas Nr. 9, ten pat, b. 69, l. 4.

THE RESTITUTION OF THE CATHOLIC CHURCH'S POSITION IN LITHUANIA 1941–1944

Summary

REGINA LAUKAITYTĖ

The article analyses the renewal of the Catholic Church's activities after the brief but very destructive period of Soviet rule during 1940–1941. It surveys the circumstances in Lithuania and the principal problems, which arose for ordinaries during the years of the German occupation, concerning the functioning of the seminaries and Faculty of Theology, the activities of Catholic organisations, the publication of the periodic press, religious instruction in schools, the closing of churches at the beginning of occupation, and the coming into force of civil marriage decrees.

With the end of the Bolshevik occupation, Lithuania's bishops were of a mind that the Church's legal position that had existed prior to the summer of 1940 must be restored. This had been regulated by a concordat with the Vatican and the state's laws had been harmonised with it. The German occupational authorities ignored this, delaying the start of restitution for ecclesiastical property and attempting to restrict the Church's activities through its orders and instructions. The latter avoided touching on the Church's vital interests and conflicting with the ordinaries, whose help was important in the propaganda war against Bolshevism. Therefore any orders, which met with the protests of the bishops, were frequently revoked or the fact of their circumvention was ignored.

The occupational authorities did not directly restrict the Church's activities but they did not restore the *status quo ante* and left in place the civil marriage register and the nationalisation of the property of the churches and religious organisations, which was unacceptable to the Church, did not allow religious periodicals or societies to be resurrected, and did not ensure the financing of religious instruction, seminaries, or the Faculty of Theology. Treating this policy as respect for the results of the intolerable Soviet regime, the ordinaries boldly defended the Church's interests and succeeded in restoring the functioning of the most important areas of ecclesiastical life.

Gauta 2006 m. vasario mėn.

Regina Laukaitytė (g. 1959 m.). Humanitarinių mokslų daktarė. Nuo 1989 m. dirba Lietuvos istorijos institute, yra XX amžiaus istorijos skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja. Parašė dvi monografijas, 35 mokslinius straipsnius. Tyrinėjimų kryptis – Lietuvos krikščionių demokratų partija, Katalikų ir Stačiatikių Bažnyčių istorija.

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108.

El. paštas: laukaityte@istorija.lt